

Nr 191

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående verksamheten vid Svenska skifferoljeaktiebolaget och därmed sammanhängande spörsmål jämte i ämnet väckt motion.

(1:a avd.)

I propositionen nr 199 har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 10 november 1961, föreslagit riksdagen att dels besluta att Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet skall avvecklas enligt i huvudsak de riktlinjer departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll förordat, innefattande rätt för Kungl. Maj:t att fatta de närmare beslut med avseende å verksamheten och dispositionen av bolagets tillgångar, som erfordras för avvecklingens genomförande, dels ock å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1961/62 anvisa

a) till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget under fonden för låneunderstöd ett investeringsanslag av 65 000 000 kronor;

b) under förutsättning att under a) nämnt anslag beviljas, till avskrivning av nya kapitalinvesteringar till Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget under fonden för låneunderstöd ett reservationsanslag av 65 000 000 kronor;

c) till Avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster ett anslag av 40 455 000 kronor.

Vidare har i en inom andra kammaren av herr *Johansson* i Stockholm *m. fl.* väckt motion (II: 887) hemställts, att riksdagen i anledning av propositionen nr 199 i skrivelse till regeringen måtte hemställa om en snabbutredning om skapande av en statlig eller statlig-kommunal-kooperativ cementindustri eller annan byggnadsmaterialindustri i Kvarntorp i syfte att bryta monopolen i branschen.

Utskottet vill erinra om att utskottet i sitt av 1958 års B-riksdag godkända utlåtande nr 38 underströk angelägenheten av att hela frågan om Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet på längre sikt underkastades en ingående prövning av särskilda sakkunniga. Med hänsyn till de högst betydande investeringsbehoven borde enligt utskottets mening en sådan prövning även omfatta frågan om Kvarntorpsanläggningens fortvaro, därvid särskild uppmärksamhet borde ägnas spörsmålet om anläggningens betydelse ur beredskapssynpunkt mot bakgrunden av bl. a. atomkraftens utveckling och den fortsatta utbyggnaden av oljelagringsanläggningar.

De till följd härav tillkallade sakkunniga — oljeskifferutredningen —

har den 25 maj 1961 framlagt betänkande i ämnet, varefter en av Kungl. Maj:t tillkallad kommission — Kvarntorpskommissionen — haft att verkställa det utrednings- och planeringsarbete samt vidtagna de åtgärder i övrigt, som kunde förämlas av oljeskifferutredningens förslag rörande skifferoljebolagets verksamhet. Kommissionen har den 24 oktober 1961 framlagt förslag till de åtgärder, som i ett första skede borde vidtagas i händelse statsmakterna beslutade att avveckla bolagets verksamhet.

Förenämnda båda utredningar utgöra underlag för Kungl. Maj:ts föreliggande proposition.

Enligt sina direktiv har oljeskifferutredningen haft att pröva företagens räntabilitetsutsikter vid olika utvecklingsalternativ, som utredningen kunnat finna realistiska. Utredningens bedömanden ha utmynnat däri, att sannolikt oöverstigliga svårigheter föreligga att göra den svenska skifferoljeindustrin lönsam genom ytterligare rationaliseringar och införande av nya fabrikationsmetoder. Icke heller prisutvecklingen på bolagets produkter för den bedömbara framtiden kan väntas förbättra det ekonomiska resultatet. Även möjligheterna att genom investeringar i nya skifferprocesser eller bi-produktutvinningar förbättra det ekonomiska utfallet av bolagets verksamhet torde vara begränsade. Det har i sammanhanget erinrats om att bolaget alltsedan sin tillkomst år 1941 gått med betydande årliga förluster, vilka kunnat täckas endast genom statliga bidrag och subventioner.

Efter ingående beräkningar, som verkställt på tillgängligt tekniskt och siffermässigt underlag, har oljeskifferutredningen kommit till den slutsatsen, att en årlig förlust av 10—15 miljoner kronor måste förutses, om verksamheten i Kvarntorp skall fortsätta i nuvarande omfattning. På grundval härav föreslog utredningen, att Kvarntorpsanläggningen skulle nedläggas.

Mot bakgrunden av de undersökningar och bedömningar, som oljeskifferutredningen således gjort, synas jämväl enligt utskottets mening motiv icke föreligga för en fortsatt oljeskifferhantering, därest denna bedömes enligt affärsmässiga grunder.

Det må emellertid erinras om att skifferoljebolaget och därmed igångsättandet av den oljeproducerande verksamheten tillkom som en, mot bakgrunden av dåvarande avspärrning från oljeimport, synnerligen angelägen beredskapsåtgärd och att först efter andra världskrigets slut bolaget omkonstruerades för att drivas enligt mera affärsmässiga principer. Det är därför naturligt, att vid bedömningen av företagens framtid hänsyn även tages till det beredskapsvärde, en fortsatt drift av anläggningarna erbjuder. Även om beredskapsmotivet för anläggningens bibehållande undan för undan försvagats, är det dock uppenbart, att genom nedläggningen av oljeskifferhanteringen i Kvarntorp bortfaller viss inhemsk produktion av varor, som äro av betydelse i ett avspärrningsläge. Verkställda utredningar ha emellertid givit vid handen, att en mot produktionen i Kvarntorp svarande beredskapslagring av olika produkter, främst olja och bensen, kommer att ställa sig billigare än en fortsatt drift av anläggningarna med det ekonomiska risktagande, som detta medför. Utredningen har för sin del funnit,

att statsverket för ett års kostnad för att hålla Kvarntorpsanläggningen i drift kan hålla ett lager av olja motsvarande ca sex års Kvarntorpsproduktion. Vidare innebär oljelagring såsom försvarsberedskapsåtgärd betraktad fördelar även ur andra synpunkter. Det må här erinras om att anläggningarna i Kvarntorp ligga oskyddade och utgöra ett militärt anfällsmål i händelse av krig.

Med hänsyn till vad sålunda framkommit synas enligt utskottets mening såväl ur statsekonomiska som andra synpunkter välgrundade motiv föreligga för att nedlägga skifferoljebolagets oljeskifferhantering, som utgör grunden för och huvuddelen av bolagets verksamhet. Denna uppfattning delas av i det närmaste samtliga remissinstanser. Utskottet tillstyrker därför Kungl. Maj:ts förslag i denna del. Utskottet vill i sammanhanget understrika departementschefens uttalande, att ytterligare utredning erfordras beträffande frågan om vilka åtgärder, som skola vidtagas för att upprätthålla vår försörjningsberedskap vid ett definitivt bortfall av skifferoljehantering.

Oljeskifferutredningen har framhållit, att den utrustning, som finnes för ammoniaktillverkningen och gasoldistributionen, även i fortsättningen torde kunna finna användning i lämpligt sammanhang. Den torde därför ha ett jämförelsevis gott försäljningsvärde. I det åt Kvarntorpskommissionen lämnade uppdraget ingår bl. a. att undersöka, huruvida icke vissa grenar av skifferoljebolagets verksamhet framdeles kunna drivas med godtagbart ekonomiskt resultat. Verkställda tekniska och ekonomiska analyser ha visat att, om man utgår från nu befintlig anläggning i Kvarntorp, fortsatt produktion av ammoniak kan bilda underlag för en även på längre sikt ekonomiskt bärkraftig verksamhet, varför denna produktion icke bör nedläggas. I anledning härav ha diskussioner förts om förutsättningarna på längre sikt för fortsatt och utvidgad produktion på det kemiska området i Kvarntorp. I propositionen redovisas en preliminär överenskommelse, som träffats mellan Aktiebolaget Svenska salpeterverken, som är kontraktspartner för mottagning av ammoniak, och skifferoljebolaget. Enligt denna skall salpeterverken för en köpeskilling av 20,5 miljoner kronor förvärva en del av skifferoljebolagets industriområde med där befintligt ammoniakverk ävensom vissa andra anläggningar för att där bygga upp en kemisk industri. I syfte att möjliggöra en ändamålsenlig övergång har förutsatts, att produktionen av ammoniak tills vidare skall omhändervhas av skifferoljebolaget för salpeterverkens räkning.

Genom ett sådant arrangemang skulle förutsättningar skapas för en icke-statlig industriell och utvecklingsbar verksamhet i Kvarntorp, varigenom värdet av bolagets nuvarande tillgångar kan i viss utsträckning tillgodogöras. Även för de anställda och de berörda kommunerna skulle en dylik produktion givetvis vara av stor betydelse. Även utskottet finner skäl tala för att — såsom ett första skede i avvecklingen — den föreslagna överenskommelsen kommer till stånd.

Frågan om i vilken takt en avveckling av skifferoljebolagets verksamhet bör ske har varit föremål för närmare överväganden.

Som ett önskemål har därvid framhållits, att man vid avvecklingen borde eftersträva att ernå bästa möjliga ekonomiska utbyte vid realiserandet av till försäljning lämpliga anläggningstillgångar under hänsynstagande emellertid till de anställdas liksom också berörda kommuners intressen. Med hänsyn härtill biträder utskottet departementschefens uppfattning, att hänsynen till de ekonomiska faktorerna och de anställdas intressen tala till förmån för en stegvis genomförd avveckling.

Den avveckling av skifferoljebolagets verksamhet, som blir en följd av här redovisade ställningstaganden, utgör, såsom också departementschefen framhållit, ett problemkomplex av betydande omfattning och räckvidd. Det är därför icke möjligt att nu taga ståndpunkt till avvecklingsprogrammet i hela dess vidd, utan torde beslut om åtgärder böra fattas efter hand. Det torde få ankomma på Kvarntorpskommissionen att härvid framlägga de förslag, till vilka dess utredningar kunna föranleda. Utskottet förutsätter, att i syfte att i möjligaste mån begränsa statsverkets förluster all uppmärksamhet ägnas möjligheterna att i en eller annan form tillvarataga och nyttiggöra de delar av bolagets produktiva resurser, för vilka förutsättningar kunna finnas för en även på längre sikt bärkraftig produktion i Kvarntorp, ävensom andra värden inom bolaget, närmast då gasdistributionen. Undersökningar böra därjämte verkställas för att utröna, huruvida andra industriella initiativ kunna påräknas, avseende exempelvis cementproduktion. Utskottet anser visserligen, att avvecklingen bör ske så snabbt som möjligt, men takten i densamma måste bli beroende av resultatet av angivna undersökningar och förhandlingar samt av största möjliga hänsyn till de arbetsmarknadsmässiga konsekvenserna.

Av vad utskottet i det föregående uttalat framgår, att utskottet avstyrker det motionsvis gjorda yrkandet.

Riksdagens ställningstagande i den föreliggande huvudfrågan bör med hänsyn till det anförda ha karaktären av ett principbeslut. Det torde få överlåtas åt Kungl. Maj:t att närmare bestämma sättet för att genomföra detta beslut, varvid de av utskottet nu angivna synpunkterna böra beaktas. Utskottet förutsätter därvid, att mera betydelsefulla åtgärder, som beslutas i detta ärende, efter hand anmälas för riksdagen.

En avveckling av skifferoljebolagets verksamhet kan förväntas medföra avsevärda sociala och ekonomiska problem för bolagets personal och även för berörda kommuner. Även om viss omplacering av de anställda kan ske till annan verksamhet — salpeterverken beräknas kunna övertaga ca 125 man för sin kemiska produktion — torde dock betydande svårigheter komma att uppstå för vissa kategorier av desamma. Även ur denna synpunkt är det betydelsefullt, att åtgärder vidtagas för att få annan industri förlagd till Kvarntorp. Därest denna utväg icke är framkomlig, är det enligt utskottets mening angeläget, att de negativa verkningarna av avvecklingen i möjligaste mån mildras. En aktiv medverkan från arbetsmarknadsmyndigheternas sida är härvidlag påkallad. Det må emellertid erinras om att Kvarntorpskommissionen även har i uppdrag att, efter det riksdagens prin-

cipbeslut i ärendet fattats, utöver vad här tidigare angivits pröva de frågor av social och ekonomisk karaktär för bolagets anställda och för de berörda kommunerna, som sammanhånga med en avveckling, samt att överväga olika åtgärder för att minska olägenheterna av densamma.

Vad beträffar de aktuella ekonomiska konsekvenserna i samband med avvecklingen har erinrats om att skifferoljebolaget häftar i skuld till andra långgivare än staten till ett belopp av inemot 62 miljoner kronor. Utskottet vill på i ärendet anförda skäl tillstyrka, att staten ikläder sig betalningsansvar härför och att dessa medel nu ställas till Kungl. Maj:ts förfogande. Då medel även erfordras för att möta vissa kostnader, som sammanhånga med avvecklingen, har utskottet icke något att erinra mot att ett sammanlagt anslag av 65 miljoner kronor anvisas å kapitalbudgeten samtidigt som motsvarande avskrivningsanslag anvisas å driftbudgeten. Utskottet vill vidare tillstyrka, att avskrivning sker av statens direkta lån till bolaget och av det i statens räkenskaper bokförda värdet av aktierna om 21,455 respektive 19 miljoner kronor.

Såsom tidigare framhållits kunna vissa av skifferoljebolagets rörelsedelar säljas som självständiga enheter. Den kommande avyttringen av bolagets tillgångar bör därför resultera i att den slutliga nettoförlusten för staten vid avvecklingen av bolaget icke uppgår till det beräknade beloppet av ca 105 miljoner kronor. Här må erinras om den i det föregående omnämnda försäljningen av vissa tillgångar till salpeterverken för en köpeskilling av 20,5 miljoner kronor. De medel, som vid eventuellt fortsatt avyttring av bolagets tillgångar kunna komma att inflyta, torde för närvarande icke kunna preciseras. Utskottet förutsätter, att den fortsatta avvecklingen kommer att bedrivas så, att statsverkets förluster så långt möjligt är nedbringas.

Utskottet hemställer,

I. att riksdagen må besluta, att Svenska skifferoljeaktiebolagets verksamhet skall avvecklas enligt i huvudsak de riktlinjer, som departementschefen i statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 10 november 1961 och utskottet förordat, innefattande rätt för Kungl. Maj:t att fatta de närmare beslut med avseende å verksamheten och dispositionen av bolagets tillgångar, som erfordras för avvecklingens genomförande;

II. att riksdagen må å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1961/62 anvisa

a) till *Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget* under fonden för låneunderstöd ett investeringsanslag av 65 000 000 kronor;

b) under förutsättning att under a) nämnt anslag beviljas, till avskrivning av nya kapitalinvesteringar till *Lån till Svenska skifferoljeaktiebolaget* under fonden för låneunderstöd ett reservationsanslag av 65 000 000 kronor;

c) till *Avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster* ett anslag av 40 455 000 kronor;

III. att motionen II: 887 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Slutligen får utskottet hemställa, att förevarande ärende må företagas till avgörande efter allenast en bordläggning.

Stockholm den 8 december 1961

På statsutskottets vägnar:

ERNST V. STAXÄNG

Reservation

av herr *Ståhl*.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet har närvarit

från första kammaren: herrar Näsström, Boman, Ivar Johansson, Birger Andersson, fröken Andersson, herrar Thun, Per Jacobsson, Ragnar Bergh, fru Wallentheim, herrar Söderberg, Bengt Gustavsson och Lundström; samt

från andra kammaren: herrar Staxäng, Petterson i Degerfors, Gustafsson i Stockholm, Svensson i Stenkyrka, Ståhl, Nilsson i Göingegården, Mellqvist, fru Lewén-Eliasson, fröken Olsson, herrar Arvidson, Kellgren, Carbell, Gustafsson i Kårby, Löfroth och Nelander.